

שאלות ותשובות במסכת "תענית"

פרק א'

משנה א'

א. ממתי הזמן שמתחילים לומר "משיב הרוח ומוריד הגשם"? מחלוקת: לפי רבי אליעזר מיו"ט הראשון של סוכות, ולפי רבי יהושע מיו"ט האחרון של סוכות (שמחת תורה), וכך ההלכה.

ב. מה טען רבי יהושע לרבי אליעזר? שהרי אם יורד גשם בסוכות זה סימן קללה א"כ למה להזכיר "משיב הרוח ומוריד הגשם".

ג. מה ענה על זה רבי אליעזר? אני לא אמרתי לבקש שירד היום גשם, אלא להזכיר שה' מוריד גשם בעונתו, בזמן הגשמים.

ד. מה טען על זה רבי יהושע? שלפי זה אפשר להזכיר כל השנה גם בקיץ "משיב הרוח ומוריד הגשם", והכוונה תהיה לעונת הגשמים.

משנה ב'

ה. עד מתי מזכירים ומבקשים על גשם? (מחלוקת) לפי "רבי יהודה" בשיטה ראשונה – במוסף של יו"ט הראשון של פסח מפסיקים להזכיר ולבקש גשם.

לפי "רבי יהודה" בשיטה שניה – אחרי שיעברו כל שבעת ימי חג הפסח מפסיקים להזכיר ולבקש גשם.

לפי "רבי מאיר" – אחרי שיעבור כל חודש ניסן מפסיקים להזכיר ולבקש גשם.

משנה ג'

ו. ממתי הזמן שמתחילים לבקש "ותן טל ומטר לברכה"? (מחלוקת) לפי ת"ק – ג' במרחשוון, לפי רבן גמליאל – ב-ז' במרחשוון, [כדי שיספיקו לחזור עולי רגלים שגרים

בנהר פרת לביתם מירושלים, אחרי סוכות]

משנה ד'

ז. לא ירדו גשמים והגיע י"ז במרחשוון מי מתענה? היחידים מתענים 3 תעניות בה"ב.
ח. איזו תענית זו קלה או חמורה? תענית קלה – הצום מתחיל רק מהבוקר, מותרין לעשות מלאכה, מותרין ברחיצה, מותרין בנעילת הסנדל.

משנה ה'

ט. לא ירדו גשמים והגיע ר"ח כסליו מי מתענה? כל הציבור מתענה 3 תעניות בה"ב.
י. איזו תענית זו? תענית קלה.

משנה ו'

יא. עברו צומות אלו ולא ירדו גשמים מה גוזרים בי"ד? עוד 3 תעניות על הציבור בה"ב.
יב. איזה תעניות אלו? תעניות חמורות יותר – הצום מתחיל מהלילה (ליל שני וליל חמישי), אסורין במלאכה, אסורין ברחיצה וכו'.
יג. עברו גם צומות אלו ואין גשם מה גוזרים בי"ד? עוד 7 תעניות נוספות – ב.ה.ב.ה.ב.ב.
יד. איזה תעניות אלו? תעניות חמורות וגם מוסיפים בהם תקיעת שופר, ונעילת החנויות.

משנה ז'

טו. עברו צומות אלו ולא נענו מה עושים? ממעטין בדברים של שמחה ומתנהגין כבני אדם שה' נזף בהם.

ביאורי מילים

מזכירין גבורות גשמים – אומרים בתפילה גבורת ה' שהוא "משיב הרוח ומוריד הגשם".
שואלין את הגשמים – מבקשים בתפילה מה' "ותן טל ומטר לברכה".
יום טוב הראשון של חג – יום טוב הראשון של סוכות.
יום טוב האחרון של חג – יום טוב האחרון של סוכות (שמחת תורה).
הראשון – מי שהתפלל לפני העמוד "שחרית".
האחרון – מי שהתפלל לפני העמוד "מוסף".
יחידים – תלמידי חכמים.
אוכלין ושותין משחשיכה – אוכלין ושותים סעודה מפסקת גם כשנהיה כבר ליל שני וליל חמישי עד הבוקר, והצום מתחיל מהבוקר.

אוכלין ושותין מבעוד יום – אוכלים ושותים סעודה מפסקת רק עד הערב של ליל שני וליל חמישי והצום מתחיל כבר מהלילה.
סיכה – מריחת הגוף בשמנים ומשחות.
נעילת הסנדל – נעילת מנעלים עשויים מעור.
יתרות על הראשונות – חמורות יותר מהראשונות.
שבאלו מתריעין – שבצומות האלו תוקעים בשופרות.

פרק ב'

משנה א'

א. היכן מתפללים בסדר 7 תעניות אחרונות? ב"רחובה של עיר" – מקום בו מתאספים בתעניות להתפלל במעמד כל אנשי העיר. (כמו רחוב ברטנורא בבני ברק, וככר השבת בירושלים.)

ב. חוץ מסדר התפילה מה עוד היו עושים? מוציאים לרחובה של עיר את ארון הקודש עם ספר התורה שבו, נותנין אפר על גבי הארון, ובראש הנשיא ובראש אב בית דין, (באותו מקום שמניחים תפילין), וזקן תלמיד חכם אומר דברי התעוררות שמכניעים את הלב.
ג. מה היה הזקן דורש לפני הציבור? היה אומר להם שלא העיקר הוא הצום והיסורים, אלא להכניע את הלב ולשוב מדרכם הרעה, כמו שנאמר אצל אנשי נינוה "וירא האלוקים וכו' כי שבו מדרכם הרעה" והביא להם עוד פסוקים ומאמרים מעין זה.

משנה ב'

ד. את מי שולחים בתפילות אלו לפני העמוד להיות שליח ציבור? זקן, ת"ח, ורגיל בסדר התפילה, ויש לו ילדים שצריך לפרנסם וביתו ריק בלי אוכל, כי אז בודאי התפילה שלו יוצאת מעומק הלב, וליבו שלם בתפילה. (ויש אומרים "ביתו ריקם" פי' מי שלא יצא עליו שם רע בילדותו כלומר ביתו ריק מעברות).

ה. כמה ברכות מוסיפים בתפילת הלחש בתפילות אלו? מוסיפים עוד 6 ברכות אחרי ברכת "גואל ישראל".

משנה ג'

ו. מה הם ההוספות? לפי ת"ק: 1) "זכרונות" – פסוקים שמדברים על שה' זוכר לטובה.
2) "שופרות" – פסוקים שמדברים על תקיעת שופר. 3) מזמור "אל ה' בצרתה לי".
4) מזמור "אשא עיני". 5) מזמור "ממעמקים קראתיך ה'". 6) מזמור "תפילה לעני כי יעטף".

לפי ר' יהודה: במקום פסוקי "זכרונות" היה אומר מה שכתוב בנביא מלכים "רעב כי יהיה בארץ" וכו', ובמקום פסוקי "שופרות" היה אומר "אשר היה דבר ה' אל ירמיהו על דברי הבצרות" וכו'.

משנה ד'

ז. האם לכל הוספה היתה גם ברכה נפרדת בפני עצמה? כן, לכל הוספה היתה גם ברכה מיוחדת.

ח. מה היתה הברכה על פסוקי הזכרונות? "מי שענה את אבותינו על ים סוף הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם היום הזה ברוך אתה ה' זוכר הנשכחות".

משנה ה'

ט. היכן היה גר רבי חלפתא? ב"ציפורי".

י. היכן היה גר רבי חנניה בן תרדיון? ב"סיכני".

יא. מה נהגו שם בעיר שלהם כשקרה שהתענו 7 תעניות אחרונות? שבסדר התפילה לא היו עונים "אמן" על הברכות, אלא בשכמל"ו כמו בבית המקדש.

יב. האם חכמים הודו להם על זה? לא, החכמים חלקו על זה ואמרו שלא נוהגין כן אלא בשער העזרה (חצר בית המקדש) ושער המזרחי של הר הבית. [כי שם היו מזכירים שם המפורש, ולא מספיק בעניית "אמן" אלא צריך לומר "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד".]

יג. איזה דבר נהגו אצלם ולא חלקו בזה החכמים? שתקעו בשופר והריעו לפני שסיימו את הברכות שהוסיפו בתפילת הלחש.

משנה ו'

יד. מי הם "אנשי משמר"? הקבוצה (של כהנים) שעובדת בשבוע זה בבית המקדש.

טו. מי הם "אנשי בית אב"? אנשי המשפחה שעובדים היום בבית המקדש.

טז. מה דינם של אנשי בית אב ב-7 תעניות אחרונות? [מחלוקת] לפי רבי יהושע מתעניין ומשלימין, ולפי חכמים מתעניין ולא משלימין. (כלומר אוכלים ושותים לפני השקיעה)

משנה ז'

יז. מדוע לאנשי בית אב אסור לשתות יין? כי שתויי יין פסולים לעבודה בבית המקדש והעובר ע"ז חייב מיתה.

יח. האם גם ל"אנשי משמר" אסור לשתות יין? לאנשי משמר אסור לשתות יין רק ביום, ובלילה מותר.

יט. מדוע אסור להם לשתות רק ביום? כי יתכן ויצטרכו לעזור לכהנים שבבית אב, אבל בלילה לא צריכים את עזרתם כי יש עבודה מועטת בלילה.

כ. מדוע אסרו על אנשי משמר ואנשי מעמד להסתפר ולכבס בגדיהם באותו השבוע שלהם? כי רצו החכמים שהם יבואו לעבודה במקדש כשהם כבר מסופרים ובגדיהם מכובסים.

משנה ח'

כא. מה היא "מגילת תענית"? מגילה בה כתבו חז"ל כל הניסים שעשה להם ה' בימי בית שני וגם פורים וחנוכה כתובים בה.

כב. איזה יום נוהגים בו יותר שמחה – כשכתוב לא להתענות או כשכתוב לא להספיד? כשכתוב לא להספיד, שבודאי אסור גם להתענות ביום זה.

משנה ט'

כג. באיזה יום מתחילים את התעניות – שני או חמישי, ומדוע? מתחילים ביום שני, כי אם תתחיל התענית ביום חמישי זה יגרום לעליית מחירים, שעדיין לא התפרסם שבגלל הצום קונים דברי מאכל חוץ ממה שקונים לשבת.

משנה י'

כד. באיזה ימים לא גוזרים תענית ב.ה.ב. על הציבור, ומדוע? בראש חודש, בחנוכה ובפורים (ובודאי שלא גוזרים ביו"ט), כי הם ימים של שמחה.

ביאורי מילים

התָּבָה – ארון שספר תורה מונח בו.

רחובה של עיר – מקום בעיר, שהיו מתאספים באותה רחבה בתעניות ואסיפות.

אפר מקלה – אפר של דבר שנשרף.

דברי כבושין – דבורים המכניעים את הלב.

קבלה – דברי נביאים.

זכרונות – פסוקים בהם כתוב שה' זוכר לטובה.

שופרות – פסוקים בהם כתוב מענין תקיעת שופר.

אנשי משמר – קבוצת הכהנים שיעבדו במשך השבוע בבית המקדש.

אנשי בית אב – הכהנים של אותה המשפחה העובדת היום בבית המקדש.

אנשי מעמד – קבוצת אנשים מישראל שכאו בשבוע זה לראות שחיטת קרבנות הציבור.

דלא להתענאה בהון – שלא להתענות בהם.

שלא להפקיע השערים – שלא להעלות את המחירים.

פרק ג'

משנה א'

א. מה עושים כאשר "צמחים שָׁנו"? צמחים ששנו מתריעין עליהן מיד, כלומר מיד צמים ותוקעין בשופרות כמו ב7- תעניות אחרונות.

ב. מה עושים כאשר היה הפסקה בין גשם לגשם 40 יום? גם אז צמים מיד ומתריעין כמו בסדר 7 תעניות אחרונות.

משנה ב'

ג. מה עושים כאשר ירד גשם שהוא טוב לצמחים ולא לאילנות? צמים מיד ומתריעין כמו ב7- תעניות אחרונות.

ד. מה עושים כאשר ירד גשם שהוא טוב לאילנות ולא לצמחין? גם אז צמים ותוקעין בשופרות כסדר 7 תעניות אחרונות.

ה. מה עושים כאשר ירד גשם שהוא טוב לאילנות ולצמחים, אבל אינו טוב למלאות את בורות המים? גם אז צמים ותוקעים בשופרות כסדר 7 תעניות אחרונות.

ו. איזה גשם טוב לצמחין? לאילנות? לבורות? חלש טוב לצמחים, חזק טוב לאילנות, ובינוני טוב לבורות.

משנה ג'

ז. מה עושים אנשי העיר שרק אצלם לא ירד גשם? הם צמים ותוקעים בשופרות כסדר 7 תעניות אחרונות.

ח. מה עושים כל הערים מסביב? [מחלוקת] לפי ת"ק: מתענים בהם ולא תוקעים בשופרות (כמו ביו"כ), ולפי ר' עקיבא: תוקעים בשופרות ולא מתענים (כמו בר"ה).

משנה ד'

ט. מה עושים אנשי העיר שיש אצלם מגיפה ח"ו או שנפלו החומות החזקות? הם צמים ותוקעים בשופרות כסדר 7 תעניות אחרונות.

י. מה עושים כל הערים מסביב? [מחלוקת] לפי ת"ק: מתענים בהם ולא תוקעים בשופרות (כמו ביו"כ), ולפי רבי עקיבא: תוקעים בשופרות ולא מתענים (כמו בר"ה).

משנה ה'

יא. מדוע על שדפון, ירקון, ארבה, חיה רעה וחרב, מתריעין בכל המקומות? כי זה "מכה מהלכת" כלומר מכה שעלולה להתפשט ח"ו בכל הארץ.

יב. כשהמשנה אומרת "ועל החרב" – מה כוונתה? כאשר עוברים חיילים ממקום אחר דרך כאן בשביל להגיע למקום אחר להלחם שם ואפילו שאינם באים להלחם במקום הזה, מתריעין ע"ז בכל המקומות.

משנה ו'

יג. מה כמות התבואה שקרתה לה שדפון שעל זה גזרו הזקנים תענית? הזקנים ראו כמות של

תבואה שאפשר לעשות ממנה לחמים בשביל למלאות פתח של תנור 1 ואפילו על שער כזה מועט גזרו כבר תענית.

משנה ז'

יד. כשהמשנה אומרת "מתריעין בשבת" – האם הכוונה שתוקעים בשופרות וצמים? לא, הכוונה שצועקים בתפילת "עננו" וכו', כי בשבת אסור לצום ולתקוע בשופר. (ע"פ רש"י)

משנה ח'

טו. על איזה צרה לא מתריעין? על "רוב גשמים", כלומר שיורד יותר מדי גשם, וזה מטריח ומכביד על בני אדם. (ואם זה הורס ומקלקל את התבואה מתריעין על זה) טז. מי הוא זה שכן התפלל לה' שיפסיק את הגשם? "חוני המעגל". יז. מה היה בעיר "לוד"? גזרו שם תענית, וירד להם גשם לפני חצות היום, ואמר להם רבי טרפון צאו ואכלו ושתו ועשו יום טוב.

ביאורי מילים

"רביעה ראשונה" – הזמן הראשון שהאדמה צריכה לגשם.
"צמחים ששנו" – צמחים שהשתנו (זרעו חיטים וצמחו קוצים).
"מתענות ולא מתריעות" – אנשי העיר צמים ולא תוקעים בשופרות.
"מתריעות ולא מתענות" – אנשי העיר תוקעים בשופרות ולא צמים.
"שדפון" – רוח שהורסת את התבואה ומרוקנת אותה מהזרעים.
"ירקון" – תבואה שהמראה שלה משתנה ונפסדת.
"מכה מהלכת" – מכה שיכולה להגיע לכל מקום.
"חוני המעגל" – התנא הקדוש "חוני" שהיה עושה עיגולים ואינו זז משם עד שה' עונה לו ונותן מבוקשו.
"שלא ימוקו" – שלא ינמסו (מחמת הגשם).
"הלל הגדול" – "הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו" וכו'.

פרק ד'

משנה א'

א. מתי הכהנים נושאים את כפיהם בכל התפילות (חוץ מערבית)? ב3- זמנים בשנה: בתעניות, במעמדות וביום כפור.

משנה ב'

ב. מדוע התקינו מעמדות? כי כל אחד צריך לעמוד ולראות את הקרבת הקרבן שהוא הביא, והרי קרבן התמיד הוא של כל הציבור, לכן נבחרו אנשי מעמד כל פעם ממשפחות אחרות, להיות אלו שיעמדו בשבוע הזה בבית המקדש והם השליחים של כל עם ישראל.
ג. האם כל אנשי המשמר היו עולים לירושלים? לא, רק הקרובים לירושלים היו הולכים לראות את סדר הקרבת הקרבן, והרחוקים התכנסו בעיר שלהם ועשו את סדר המעמדות.

משנה ג'

ד. איך עשו סדר המעמדות? אנשי המעמד היו מתענין בימים ב-ג-ד-ה וקוראים במשך השבוע בפרשת בראשית, סדר בריאת העולם.
ה. איך היו קוראים את מעשה בראשית? בשחרית ובמוסף, מתוך ספר תורה. ובמנחה היו קורין בע"פ מפני שכבר הכביד עליהם הצום.

משנה ד'

ו. איזה יום יש בו הלל בלי מוסף? חנוכה – פורים.
ז. ואלו שעמדו בירושלים, ממה פטרו אותם ביום שיש בו הלל? פטרו אותם מקריאת מעמדות בתפילת שחרית.
ח. וביום שיש בו מוסף – ממה פטרו אותם? [מחלוקת] לפי רבי עקיבא: מכל המעמדות, ולפי בן עזאי: כל המעמדות חוץ מבתפילת נעילה.
ט. וביום שיש בו קרבן עצים, ממה פטרו אותם? [מחלוקת] לפי רבי עקיבא: מכל המעמדות חוץ מבתפילת נעילה, ולפי בן עזאי: מכל המעמדות.

י. מי הודה למי? רבי עקיבא לבן עזאי שאמר משמו של רבי יהושע.

משנה ה'

יא. מה זה קרבן עצים? מפני שהיה חסר עצים במקדש התנדבו משפחות מהשבטים להביא עצים למקדש, ובאותו יום שהביאו זה היה חג ויו"ט שלהם וגם הביאו קרבן לבית המקדש.

יב. כמה זמנים בשנה היה שהביאו עצים? 9 זמנים.

יג. מי הביאו 2 פעמים? "בני פרע'ש בן יהודה", המשפחה שיצאה מפרע'ש שהיה משבט יהודה.

משנה ו'

יד. אלו 5 דברים קרו בי"ז בתמוז? נשברו הלוחות, התבטל פעם ראשונה קרבן התמיד, נפרצה חומת ירושלים, ושרף הרשע אפסטמוס את התורה, והעמיד פסל בהיכל.

טו. אלו 5 דברים קרו בט' באב? נגזר על יוצאי מצרים שלא יכנסו לארץ ישראל, נחרב ביהמ"ק הראשון, נחרב ביהמ"ק השני, תפסו את כל אנשי ביתר והרגו אותם, וחרשו את כל ירושלים.

משנה ז'

טז. משנכנס אב _____ בשמחה

משנכנס אדר _____ בשמחה.

יז. בשבוע שחל תשעה באב אסור _____, _____.

יח. בסעודה לפני צום תשעה באב אוכלים רק תבשיל _____ ולא שותים _____.

משנה ח'

יט. איזה ימים היו הכי שמחים לישראל? ט"ו בחודש אב ויום הכיפורים.

כ. מה היו עושים בשביל לא לבייש את העניים? היו כולם לובשים בגד לבן ששאלו מחבריהם כדי שלא לבייש למי שאין, וגם העשירים היו שואלים אחד מחבירו.

כא. כתוב את המילים שבהם מסתיימת מסכת "תענית":

← "וביום שמחת לבו", זה _____

_____ אמן.

